

تمایل به پرخاش‌گری در نوجوانان و نقش خانواده

مهری گلچین*

Tendency toward aggression in adolescents and the role of family

M. Glochin

Abstract

Background : Severe excitement in adolescents may lead to physical , psychological and cognitive alteration and consequently induces aggression and incompatibility.

Objective : To determine the tendency rate of aggression in adolescents and its relation to family functioning.

Methods : Through a cross - sectional , random sampling study , 800 highschool boys and girls (first to third grade) of Isfahan city were selected. The cases filled out a questionnaire containing Bloom criteria for family functioning and Isonic - Wilson personal test of tendency toward aggression.

Findings: Distribution of tendency in most of the cases (40%) was moderate . Spearman correlation coefficient showed a reverse significant relationship between aggression and family functioning ($P < 0.0001$, $r = -0.275$). T-test revealed no significant difference in aggression of boys and girls .

Conclusion : It was revealed that suitable family functioning in relation to adolescents will decrease aggression.

Keywords: Aggression, Adolescents, Family Functioning

چکیده

زمینه: ایجاد هیجان‌های شدید به دنبال تغییرات جسمانی، روانی و شناختی در نوجوانان ممکن است منجر به ناسازگاری و پرخاش‌گری آنان شود و رفتار اعضای خانواده می‌تواند در بروز آن نقش بسزایی داشته باشد.

هدف: این مطالعه به منظور تعیین میزان تمایل به پرخاش‌گری نوجوانان و ارتباط آن با عملکرد خانواده انجام شد.

مواد و روش‌ها: در این مطالعه مقطعی ۸۰۰ دانش‌آموز دختر و پسر سال اول تا سوم دبیرستان‌های شهر اصفهان به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. پرسش‌نامه‌های عملکرد خانواده مقیاس بلوم و تمایل به پرخاش‌گری آزمون شخصیتی آیزنیک - ویلسون استفاده شدند.

یافته‌ها: تمایل به پرخاش‌گری در اکثر نوجوانان (۴۰٪) در حد متوسط بود و نتایج آماری ضریب همبستگی اسپیرمن رابطه معنی دار معکوسی را بین عملکرد خانواده و تمایل به پرخاش‌گری نوجوانان نشان داد ($r = -0.275$ با $P < 0.0001$). بین تمایل به پرخاش‌گری در نوجوانان دختر و پسر رابطه معنی‌داری به دست نیامد.

نتیجه‌گیری: یافته‌های این مطالعه، نقش خانواده را در کاهش یا افزایش پرخاش‌گری نوجوان تأیید می‌کند.

کلید واژه‌ها: پرخاش‌گری، نوجوانان، عملکرد خانواده

□ مقدمه:

بسیاری از روانشناسان معتقدند نوجوانی یک دگرگونی جسمانی، روانی، شناختی و نیز تغییر در الزامات اجتماعی است.^(۱۷) از قدیم این دوران هم از نظر نوجوانان و هم از نظر والدین دورانی به مراتب دشوارتر از زمان کودکی قلمداد شده است.^(۷)

یکی از عواطف متداول در بین نوجوانان خشم است که بر اثر برخورد نوجوان به مانعی که بر سر راه هدف او قرار می‌گیرد حاصل می‌شود و به پرخاش‌گری که یک واکنش عمومی به ناکامی امیال است منجر می‌گردد^(۴۱) به طور کلی نوجوانان در این دوران حساس می‌شوند؛ هیجان‌های شدید دارند؛ به دنبال احساس عدم اطمینان و تنش، ناسازگاری و پرخاش‌گری در آنان دیده می‌شود و اجتماع از آنها می‌خواهد که مستقل باشند و روابط خود را با دیگران تغییر دهند.^(۱۷)

خانواده تأمین‌کننده نیازهای جسمی، روانی و اجتماعی فرد است.^(۸) بررسی بحران‌های نوجوانی و نیمه عمر نشان داده است رفتار خانواده و رابطه والدین نوجوان با رشد رفتاری و روانی نوجوان تطابق دارد.^(۱۳) رفتار متضاد پدر و مادر، جدایی والدین از هم، غیبت طولانی مدت یکی از والدین، وجود جو نامساعد در خانواده، پرخاشگر بودن پدر یا مادر یا هر دو، تبعیض و بی‌عدالتی در مورد نوجوان، تحقیر وی و احساس ناامنی، دخالت بیش از حد در کار وی و رفتار تهدید آمیز از علل روانی- اجتماعی در بروز پرخاش‌گری نوجوانان است.^(۶) در واقع والدین دموکرات، قاطع و اطمینان بخش فرزندان مستقل،

مسئول و بااعتماد به نفس بار می‌آورند در حالی که والدین مقتدر، غیر منطقی، خودکامه و همچنین والدین سهل‌گیر و بی‌اعتنا، احساس طرد شدگی به نوجوان می‌دهند و گاهی خشم او را برمی‌انگیزند که در نهایت به افسردگی وی می‌انجامد.^(۷ و ۱۵)

طبق آمارهای موجود ۱۲ درصد جمعیت ایران را افراد ۱۱ تا ۱۴ ساله و ۲۰/۵ درصد آن را افراد ۱۵ تا ۲۴ ساله تشکیل می‌دهند.^(۹) نوجوانان و جوانان نیروی فعال و پویای جامعه هستند و نمی‌توان این جمعیت فعال را نادیده گرفت. بنابراین باید نگرش‌ها، ویژگی‌ها، مشکلات، مسائل و خواست‌های آنان را شناخت و راه ارتباط و رفتار صحیح با آنها را به ویژه از جانب خانواده‌ها پیدا و بازنگری نمود. این مطالعه به منظور تعیین میزان تمایل به پرخاش‌گری در نوجوانان دختر و پسر و سنجش رابطه آن با عملکرد و رفتار خانواده انجام شد تا تفاوت تمایل به پرخاش‌گری در دختران و پسران و نقش خانواده در بروز آن مشخص شود.

□ مواد و روش‌ها:

این مطالعه مقطعی در سال ۷۸-۱۳۷۷ در دبیرستان‌های دخترانه و پسرانه شهر اصفهان انجام شد. جامعه مورد مطالعه را تمام دانش‌آموزان سال‌های اول تا سوم دبیرستان تشکیل می‌دادند.

تعداد نمونه با استفاده از فرمول برآورد نسبت، ۳۹۰ نفر در هر گروه محاسبه شد و در مجموع ۸۰۰ دانش‌آموز دختر و پسر با استفاده از نمونه‌گیری

یافته‌ها :

یافته‌ها نشان داد سطح عملکرد خانواده ۳۷/۷ درصد نوجوانان در حد متوسط و ۳۶ درصد در حد خوب بود. اکثر پسران نوجوان (۴۰ درصد) سطح عملکرد خانواده را در حد خوب و اکثر دختران نوجوان (۳۷/۴ درصد) عملکرد خانواده را در حد متوسط گزارش نمودند (جدول شماره ۱).

همچنین نتایج نشان داد ۴۰ درصد نوجوانان در حد متوسط و ۳۳/۵ درصد در حد کم تمایل به پرخاش‌گری داشتند. اکثر پسران (۳۹/۳ درصد) در حد متوسط و بقیه در حد کم و زیاد و اکثر دختران (۴۰/۳ درصد) در حد متوسط و بقیه در حد کم و زیاد تمایل به پرخاش‌گری را نشان دادند. آزمون t مستقل تفاوت معنی‌داری بین تمایل به پرخاش‌گری در نوجوانان دختر و پسر نشان نداد (جدول شماره ۲).

آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن در دختران نوجوان با $r = -0/282$ و $P < 0/0001$ و در پسران با $r = -0/285$ و $P < 0/0001$ رابطه معنی‌دار معکوسی را بین عملکرد خانواده و تمایل به پرخاش‌گری نوجوانان نشان داد.

تصادفی از بین خوشه‌های موجود در نواحی مختلف آموزش و پرورش انتخاب شدند. برای سنجش رفتار یا عملکرد خانواده از مقیاس بلوم و برای تمایل به پرخاش‌گری از آزمون شخصیتی آیزنیک - ویلسون استفاده شد.

اعتبار و اعتماد علمی پرسش‌نامه‌ها منکی بر یافته‌های اعتبار یابی بلوم، آیزنیک - ویلسون و اعتبار محتوا بود. پرسش‌نامه با حضور در کلاس‌های مورد نظر و پس از توضیح اهداف پژوهش، توسط دانش‌آموزان تکمیل شد.

داده‌ها با استفاده از نرم افزار *Spss* تجزیه و تحلیل شدند. عملکرد خانواده و ویژگی تمایل به پرخاش‌گری با رعایت شرایط عادی جامعه و پیروی از توزیع نرمال در حد یک انحراف معیار (نیمی بیش و نیمی کمتر از میانگین) در نظر گرفته شد. عملکرد خانواده در سه سطح خوب، متوسط و ضعیف و تمایل به پرخاش‌گری در سه سطح کم، متوسط و زیاد دسته‌بندی و نمایش آن با استفاده از آمار توصیفی انجام شد. برای آنالیز داده‌ها از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن و t مستقل استفاده شد.

جدول ۱:

فراوانی سطح عملکرد خانواده نوجوانان دختر و پسر

جنس	سطح عملکرد خانواده		متوسط		خوب		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
پسر	۱۶۶	۴۰	۸۱	۳۸	۱۵۳	۴۰	۴۰۰	۱۰۰
دختر	۱۲۴	۳۱/۳	۱۲۴	۳۷/۴	۱۵۲	۳۱/۳	۴۰۰	۱۰۰
جمع کل	۲۹۰	۳۶	۲۰۵	۳۷/۷	۳۰۵	۳۶	۸۰۰	۱۰۰

جدول ۲:

فراوانی تمایل به پرخاش‌گری در نوجوانان به تفکیک جنس

نتایج	جمع		زیاد		متوسط		کم		تمایل به پرخاش‌گری	جنس
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
آماری	۱۰۰	۴۰۰	۲۷/۶	۱۰۸	۳۹/۳	۱۶۰	۳۳/۱	۱۳۲	پسر	
$P > ۰/۰۵$	۱۰۰	۴۰۰	۲۶/۲	۱۰۱	۴۰/۳	۱۶۵	۳۳/۵	۱۳۴	دختر	
	۱۰۰	۸۰۰	۳۶/۵	۲۰۹	۴۰	۳۲۵	۳۳/۵	۲۶۶	جمع‌کل	

□ بحث و نتیجه‌گیری :

تا ۱۲ به ۱ در نوسان است. (۶) احمدی اشاره می‌کند روانشناسان پرخاش‌گری را یکی از حالت‌های هیجانی دوران نوجوانی می‌دانند و این حالت در پسران نشانه مردانگی محسوب می‌شود. وقتی نوجوان نتواند خواسته‌های خود را عملی کند و در انتخاب دچار تعارض شود عکس‌العمل پرخاش‌گری را بروز می‌دهد. (۱) مطالعه آرچر و هایف نیز تفاوت جنس و پرخاش‌گری را نشان می‌دهد. (۱۱)

فرهنگ غالب بر جامعه اسلامی ایران مبتنی بر احترام نوجوان به خانواده است و با فرهنگ غربی تفاوت دارد. البته با توجه به یافته‌های مطالعه حاضر که نوجوانان دختر و پسر تقریباً به طور برابر تمایل به پرخاش‌گری نشان دادند، به نظر می‌رسد تحولی در رابطه با رفتار نوجوان با خانواده در حال شکل‌گیری است که شاید بتوان عوامل انتقال‌دهنده فرهنگ مانند تلویزیون، سینما، ماهواره، اینترنت و غیره را ذکر کرد. مطالعه ساویدان و هوزمن تأثیر فرهنگ جامعه را بر تکامل باورهای طبیعی در مورد پرخاش‌گری تأیید می‌کند. (۱۶) ولکادو معتقد است مغز انسان پرخاش‌گری را می‌آموزد و به وسیله فرهنگ شکل می‌گیرد. (۲) مطالعه کندی نیز تأثیر تلویزیون را به ویژه

در این مطالعه اکثر نوجوانان در حد متوسط و کم تمایل به پرخاش‌گری نشان دادند. همچنین رابطه معکوسی بین عملکرد خانواده با تمایل به پرخاش‌گری نوجوان وجود داشت. بدین معنی که هر چه سطح عملکرد خانواده بهتر و مطلوب‌تر بود تمایل به پرخاش‌گری در نوجوان کمتر مشاهده شد. مطالعه گریفین و دیگران وجود روابط مطلوب والدین و خانواده را در کاهش بروز پرخاش‌گری تأیید می‌کند. (۱۲) اندروز و دیگران نیز دریافتند تنفر از روابط خانوادگی در دوران نوجوانی منجر به پرخاش‌گری و رفتار ضد اجتماعی نوجوان می‌شود و اختلاف در زندگی مشترک آینده را پیش‌گویی می‌کند. (۱۰) ۳۷/۷ درصد نوجوانان عملکرد خانواده را در حد متوسط و ۳۶ درصد آنان خوب توصیف نمودند. بنابراین به نظر می‌رسد نوجوانان اصفهانی از رفتار والدین خود نسبتاً راضی هستند.

یافته دیگر این مطالعه معنی دار نبودن تفاوت بین تمایل به پرخاش‌گری در پسران و دختران نوجوان بود که متناقض با یافته‌های دیگر پژوهش‌هاست. احمد و ناصر صافی رفتار پرخاش‌گرانه در میان پسران را بیش از دختران می‌دانند و اظهار می‌دارند که از نسبت ۴ به ۱

انتشارات دانشگاه اصفهان، جلد دهم شماره ۱ و ۲،
۱۳۷۸، ۱۹

۳- سیام شهره. علل گرایش نوجوانان و جوانان به
سیگار. مجله بهداشت جهان، سال یازدهم، شماره
سوم، ۱۳۷۷، ۹-۶۵

۴- شفیق آبادی عبدا... مبان‌ی روانشناسی رشد. تهران،
شرکت سهامی چهر، ۱۳۷۳، ۳۵

۵- شولتز دوآن‌پی، شولتز سیدنی ال. نظریه‌های
شخصیت. ترجمه یحیی سید محمدی، رودهن،
دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۵، ۳۷

۶- صافی احمد، صافی ناصر. پرخاش‌گری کودکان و
نوجوانان و نقش والدین و مدارس در پیشگیری و
کاهش آن. پیوند، اسفند ۱۳۷۷، شماره ۲۳۳: ۷۴-۳۶۸
۷- ماسن هنری پاول و دیگران. رشد و شخصیت
کودک. ترجمه مهشید یاسایی، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۲،
۲۰۹

۸- مرادی علیرضا. بررسی خصوصیات شخصیتی
نوجوان پرخاش‌گر و ساخت خانواده‌های آنها. پایان
نامه دانشنامه مدرسی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس،
۱۳۶۵، ۸۲

۹- مرکز آمار ایران. سرشماری عمومی نفوس و مسکن
۱۳۷۵. نتایج تفصیلی، تهران مرکز آمار ایران، ۱۳۷۶،
۱۵

10. Andrews J A et al. Adolescent and family
predictors of physical aggression,
communication, and satisfaction in young
adult couples: a prospective analysis. *J Consult
Clin Psychol* 2000 apr; 68(2): 195-208

11. Archer J, Haigh A. Sex differences in
beliefs about aggression: opponent's sex the
form of aggression. *Br J Soc Psychol* 1999

در رفتارهای پرخاش‌گری و خشونت تأیید می‌نماید.
(۲ و ۱۴) البته ممکن است محدودیت‌های بیشتر برای
دختران سبب ازدیاد تمایل به پرخاش‌گری در آنها شده
باشد. بنابر مطالعه باس و پلامین، محیط می‌تواند در
خلق و خوی افراد تغییر ایجاد کند و رفتارهای
ناسازگار و نابهنجار را باید با توجه به موقعیت مورد
ارزیابی قرار داد، برای مثال ممکن است والدین با
پسرها به گونه متفاوتی نسبت به دخترها رفتار کنند.^(۵)
سیام اشاره می‌کند که رفتار خشونت‌آمیز، بی‌محبتی،
سهل‌انگاری، توجه زیاد، تبعیض و سخت‌گیری‌های
بیش از حد پدر و مادر می‌تواند در گرایش نوجوان به
رفتار یا عملکرد نادرست نقش مؤثری داشته باشد.^(۳)
مطالعه‌ای بر روی خانواده‌های شهر تهران نشان داد که
نوجوانان رفتار والدین خود را در طبقات مختلف
اجتماعی تأیید نمی‌کنند و ۳۲ درصد پسران و ۳۳
درصد دختران اصلاً به رفتار والدین خود اعتقاد ندارند
و در مطالعه دیگری نوجوانان اظهار داشتند که والدین
خود را دوست دارند ولی از جانب آنها مورد بی‌مهری
قرار می‌گیرند و درک نمی‌شدند و همین امر باعث
مخالفت نوجوانان با والدین خود می‌شود.^(۱)

به طور کلی مطالعه حاضر وجود رابطه مطلوب
عملکرد خانواده با کاهش پرخاش‌گری نوجوان و نیز
عدم تفاوت در تمایل به پرخاش‌گری دختران و پسران
را تأیید می‌کند و بر اهمیت نقش و رفتار خانواده در
ارتقای بهداشت روانی نوجوانان دختر و پسر صحه
می‌گذارد.

مراجع:

- ۱- احمدی احمد. روانشناسی نوجوانان و جوانان.
تهران، نشر نخستین، ۱۳۷۵، ۱۲۵
- ۲- پور افکاری نصر... پرخاش‌گری و فرهنگ.

March; 38(Pt 1): 71-84

12. Griffin KW, et al. Parenting practices as predictors of substance use, delinquency and aggression among urban minority youth: Moderating effects of family structure and gender. *Psychology addict behavior* 2000 Jun; 14(2): 74-84

13- Hamill Sharan Boland. *The family at adolescence: The coincidence of parental midlife crisis and children's adolescence. The society for research in adolescence, 1988, 85-91*

14. Kennedy Christine M. Television and young hispanic children's health behaviors. *Pediatric*

Nursing 2000 may - june; 26(3): 283-94

15. Noller Patricia, Callan Victor. *The adolescent in the family. Newyork, Routledge publisher, 1991, 112-4*

16. Souweidane V, Huesmann LR. *The influence of american urban culture on the development of normative beliefs about aggression in middle- eastern immigrants. Am J Community Psychol* 1999 apr; 27(2): 239- 54

17. Sroufe L Alen, Cooper Robert G, Dehart Ganie. *Child development. Newyork, MC Growhill inc, 1996, 95-9*